

Condiția materială a clerului din Episcopia Râmnicului, în perioada 1859-1918

Pr. dr. Ciprian Sîrbu
cipriansirbu@yahoo.com

Instituție fundamentală a societății românești, singura care pe parcursul veacurilor și-a păstrat caracterul tradițional, dar s-a și integrat în structura și funcționalitatea statală, Biserica Ortodoxă și slujitorii ei au experimentat, în deceniile definitorii ale modernizării României, o reorganizare pe noile condiții administrative, economice și sociale pe care le-a presupus modernitatea.

Dincolo de rolul lor în societate, de pregătirea intelectuală și profilul moral, situația materială a preoției române a reprezentat subiectul căruia i s-au alocat spații largi în dezbaterile vremii. Prin urmare, în cercurile politice, ori de câte ori s-a început o analiză a stării clerului, s-a ajuns întotdeauna și la condiția materială, deloc de invidiat, a clericilor români.

Până la 1864, starea materială a clerului s-a subordonat celor câteva prevederi ale Regulamentului Organic, care acordau preoților drept de folosință asupra pământului, numit „*al bisericii*”, și pe care proprietarul de drept era obligat să-l lase în folosința acestora. În afară de aceasta, tot în folosul preoților venea și faptul că aceștia erau scutiți de dijmă și clacă, că beneficiau de unele contribuțiile benevole ale enoriașilor, că pământul aferent bisericii era lucrat în mod gratuit de către săteni.

La orașe, acolo unde pământul lipsea, preoților li se mai acorda, pentru fiecare locuitor, un venit de doi lei pe an, în afară de diverse contribuțiile benevole și, în același timp, beneficiau de „*imunități la dări*”¹.

În mare, cam așa se prezenta situația în ceea ce privește modul de subvenționare a clerului până la 1864: proprietarii întrețineau bisericile, personalului clerical i se dădea pământul în folosință și Guvernul îl scutea de dări.

În schimb, odată cu Legea rurală din 1864 care a împrăștiat pe săteni și a scos întreținerea bisericilor din sarcina creditorilor-proprietari, lăsând-o în obligația comunelor, situația s-a schimbat din mai multe puncte de vedere. În articolul 11 al legii, se preciza că: „*fiecare comună este datoare a îngrijii cultul, biserica sau bisericile de care aparține și a plăti pe preoții bisericilor sale*”, iar în articolul 119 se prevedea că cheltuielile comunale includeau „*leafa preoților și a altor servitori ai bisericilor, acolo unde bisericile nu au venituri proprii îndestulătoare*”. Excepție făceau bisericile care țineau de mănăstiri sau parohii mari, ale căror averi se secularizaseră. Pentru acestea, numite „*biserici ale Statului*”, plata preoților era substanțială, salariile fiind duble decât ale celor comunale.

Cu toate acestea, în ciuda reglementărilor statuate, comunele nu s-au îngrijit de salarizarea clericilor. Întreținerea lor a rămas tot în voia susținerii benevole a enoriașilor, singurul venit constant fiind cel rezultat din exploatarea celor 17 pogoane de pământ care, prin această lege, trebuia acordat preoților. Spunem „*trebuia*” pentru că, dacă satul era de moșneni și nu fusese al vreunui mare proprietar, acest pământ nu avea de unde să fie repartizat, caz în care condiția materială a preoților era cu adevărat critică.

Astfel, neglijați de autoritățile comunale și de multe ori lipsiți de pogoanele legiuite, rămânea ca preoții să se întrețină numai din înțelegerile pe care le aveau cu

¹Nicolae Dobrescu, *Istoria Bisericii din România (1850-1895)*, București, 1905, Tip. Bukarester Tagblatt, p. 45.

credincioșii săteni, înțelegeri încheiate la hirotonie sau la transferul în parohie. Însă și aceste contracte se respectau cu greutate, întrucât aveau clauze pe care sătenii, deși știau că nu le puteau respecta, și le asumau pentru a primi asistență religioasă. De aceea, în multe comune se ajungea la constrângerea pentru achitarea învoielilor, fie prin exercitarea abuzivă a poziției sacerdotale, fie prin procese civile.

Abia în 1893, prin **Legea clerului mirean și a seminarilor**, salarizarea preoților intră în grija Statului. Veniturile bănești alocate prin această lege variau între 40 și 200 și de lei, în funcție de studii, gradul parohiei și poziția legală a preotului: paroh sau supranumerar. În schimb, legea restrângea numărul de parohii, dar lua în calcul pe toți clericii fără a îndepărta pe vreunul! Cei din parohiile de la centrul comunei erau parohi, cu salarii sporite, iar ceilalți, supranumerari, cu salarii la jumătate. În orașe, lefurile erau plătite tot de administrația comunală, dar erau garantate de minister. În ceea ce privea pământurile parohiilor, acolo unde acestea existau, erau lăsate în folosul slujitorilor, un sfert cântăreților și trei sferturi preoților. Dacă parohia nu avea pământ, prin articolul 28 din **Legea clerului mirean** se acorda respectivilor preoți un spor salarial de 25%, prevedere de care au ajuns să se bucure însă prea puțini clerici².

Timp de aproape un deceniu, din 1893 și până în 1904, salariile au rămas neschimbate, abia la sfârșitul acestui interval bugetul de stat a luat în calcul o majorare a salariilor cu 20 de procente și doar pentru acei preoți care aveau cel puțin zece ani de vechime.

Această trecere în revistă a surselor de venit ale clerului în perioada de care ne ocupăm reliefează faptul că pământul era principala componentă economică a întreținerii preoților, așa cum era de altfel pentru întreaga societate românească în drum spre modernizare. De aceea existența, suprafața și calitatea pământului aflat în exploatarea unei biserici erau componente care determinau, în mare măsură, bunul al mers parohiei.

Am arătat că **Legea rurală din 1864** acorda preoților drept de uzufruct asupra pământurilor parohiale, ca sursă de întreținere. Regulamentul pentru întreținerea clerului aducea câteva detalii de aplicare a legii, dar prevederile sale au fost de multe ori literă moartă, neputându-se aplica acolo unde autoritatea comunală sau enoriașii refuzau împrumutarea bisericii. Multe plângeri ale preoților, încă înainte de 1870, amintesc de acest lucru. Unii dintre ei întrerupeau săvârșirea slujbelor dacă nu li se dădeau pogoanele promise pentru biserică, iar episcopul Calinic, în soluționarea plângerilor înaintate, era nevoit să le dea dreptate, anunțând pe sătenii reclamantii că: „preoții nu pot fi executați să meargă în serviciu (...), decât atunci când suplicanții vor elibera pământul prevăzut de lege³”.

Pentru satele de moșneni, acolo unde Legea nu se aplicase, demersurile preoților la episcop și ale episcopului la minister vor rămâne fără rezultat⁴. Doar comunele în care sătenii au fost împrumutarii erau obligate să acorde cele 17 pogoane bisericii, prevedere care nu se aplica satelor de moșneni. În atare condiții, cei care slujeau în aceste sate erau mereu tentați să-și părăsească postul și să-și caute o altă parohie.

²Arhiva Episcopiei Râmnicului Noului Severin (în cont. A.E.R.N.S), d. 96 / 1895, f. 41. În martie 1895, Enăceanu cerea un tabel cu suprafețele de pământ ale fiecărei parohii, iar la Vâlcea, doar 9 parohii aveau între 2 și 4 pogoane. Pentru preoții acestora, protopopul propunea acordarea celor 25%.

³Idem, d.5 / 1867, f. 3, 17, 18, 36. Preoții se plâneau că „n-am primit nici o para de la primărie, și suntem într-o inimă tristă de nu mai suntem vrednici a mai servi cele sfinte!” Răspunsul episcopului va deveni model pentru aproape orice situație similară.

⁴Idem, d.14 / 1880, f. 4, 21. Aici, pr. C-tin Pătrașcu din Roșiile Vâlcea, cere episcopului aprobare pentru încetarea activității.

Aplicată de la început după bunul plac al primăriilor, către care, în urma reclamațiilor, se vor îndrepta doar somații formale ale Prefecturii și Ministerului, **Legea rurală** nu împroprietărea în fapt bisericile, ci doar obliga autoritatea locală la lăsarea în folosință a suprafeței de teren pentru întreținerea preoților. Dacă existau cumva și tensiuni de natură personală între preot și epitropie, se putea ajunge chiar la arendarea pogoanelor „*bisericii*” către terțe persoane, iar veniturile rezultate să fie folosite pentru întreținerea lăcașului de cult⁵.

Cu puțin înaintea aplicării **Legii clerului din 1893**, se ajunsese chiar la scoaterea la licitație a arendării pământului bisericii de către primării, fără explicații⁶. În această situație erau cu precădere terenurile bisericesti ale fostelor mici parohii, intrate prin lege în componența parohiilor mari, centrale. Primarii în cauză nu înțelegeau să lase aceste suprafețe în folosința personalului bisericesc, fie preoți, fie cântăreți, deși lăcașurile respective erau în continuare active⁷.

O altă sursă de venit pentru preoții olteni o constituia „*învoiala*” cu sătenii, despre care am amintit că se făcea de obicei înaintea instalării unui preot la o biserică. Învoielile nu aveau o formă standardizată, ci țineau mai degrabă de bunăvoința sătenilor, de darea lor de mână și de urgența prezenței unui preot în comunitatea lor. Adeseori, la afișierul seminarului erau postate „*ofertele*” unor sate privind condițiile materiale oferite unui absolvent, viitor preot.

Învoielile puteau avea clauze foarte atractive, dar aceasta nu presupunea totdeauna și respectarea lor. Una dintre ele prevedea chiar existența pământului bisericii, pentru care se ajunsese, și în perioada în care încă mai erau biserici libere, să nu se facă hirotonia până nu se dovedea că cele 17 pogoane cerute de **Legea rurală** puteau fi alocate. Pe lângă aceasta, sătenii mai ofereau bani, produse, și zile de muncă. În unele cazuri, suma ajungea la 5 lei pe an pentru o familie, iar în altele, la doar 2⁸, la care se adăugau o baniță de porumb de familie și o zi de lucru pe an. Pe lângă aceasta, învoiala mai putea cuprinde, de la caz la caz, și oferirea unui loc de casă ori acoperirea cheltuielilor „*de hirotonie*”.

Cu toate acestea, oricât de perfectă legal părea, convenția cu sătenii se respecta cu greutate de către aceștia imediat ce preotul se stabilea în parohie și își începea activitatea. În situația în care enoriașii nu-și respectau angajamentele, preoții respectivi treceau de cele mai multe ori la suspendarea activității sacerdotale, iar dacă nici „*greva*” nu avea rezultate, solicitau episcopului medierea și acceptul părăsirii

⁵Direcția Județeană Vâlcea a Arhivelor Istorice Centrale (în continuare D.J.V.A.N.I.C.), Fond Prefectura, d. 34 /1890, f.29, 31, 32, 54. Episcopii arătau că înlăturarea preoților de la folosirea pogoanelor este „*illegală și inumană, astăzi când se știe cât de puțin este recompensat preotul rural*”. Prefectura răspundea că epitropia a hotărât arendarea, contra cost, și deci vina nu este a primăriilor !

⁶A.E.R.N.S., d. 12./1893, f. 12, 42, 34, 45. Episcopii îi încurajau pe preoți prin rezoluții ca: „*Se va aștepta punerea în aplicare a legii asupra clerului*”.

⁷Biserica Ortodoxă Română, (în cont. B.O.R.), anul 1892, nr .1, pag.25. La ședința de Sinod din 7 mai 1891, era prezent și ministrul cultelor Ghenadie Enăceanu, luând în discuție multele sesizări de acest gen ale preoților, argumentează că, din moment ce parohul respectiv muncește la două biserici, este firesc să aibă beneficiu din ambele părți, sau cel puțin cântăreții și paracliserii să aibă drept de uzufruct asupra suprafețelor în cauză. Tot el face apel la ministru pentru a se da o dispoziție în acest sens, tuturor primarilor.

⁸A.E.R.N.S., d.10 / 1869, f. 1,6. În ambele cazuri se va ajunge la denunțarea contractelor. În primul, sătenii se vor pronunța, la 20 ianuarie 1868 împotriva Pr. Ioan Stănescu din Călinești – Cozia - Vâlcea că „*pretențiile preotului au fost exagerate de la început (...) și a cerut un preț atât de ridicat, încât nici un alt preot nu a fost învoit cu un asemenea preț împovăraător*”. În cel de-al doilea, preotul este cel care cere o altă învoire, „*de patru lei și douăzeci de parale de familie*”, cea veche fiind de doar doi lei.

parohiei pentru mutarea într-alta. În primă fază, episcopul însarcina pe protopop cu cercetarea cauzei, pe baza copiei contractului care ajungea la Episcopie. Dar, cum în toate cazurile învoielile scrise corespundeau cu cele reclamate de preot, ierarhul pune în vedere sătenilor respectarea înțelegerii, ca singur mod de a-l păstra pe preot în parohie. În caz contrar, episcopul avertiza că îi va permite acestuia să se mute într-un alt sat⁹. Dacă însă sătenii se achitau de datoriile avute, episcopul chema înapoi pe preot chiar dacă îi dăduse voie să-și găsească altă parohie dar nu-și începuse încă activitatea acolo. În caz de neascultare, i se ridica dreptul de slujire, ceea ce înseamnă că migrația preoților dintr-un post într-altul, chiar și sub motive serioase, nu era de dorit și se încerca evitarea ei¹⁰.

Încă și mai nedorită era situația în care preotul cerea nu episcopului, ci justiției laice, pronunțarea asupra unui litigiu de acest fel. Unii dintre episcopi aprobau demersul, care îi scutea de investigații, chiar dacă dăuna serios imaginii Bisericii. La 22 februarie 1861, însuși episcopul Calinic sfătuiește pe protopopul de Gorj să convingă pe moșnenii din Perești să se achite „de datoria legiuitului porumb, (...) căci liberarea la hirotonie s-a făcut după convențiile cu sătenii, (...) pentru care au netăgăduita datorie, iar în caz de neînțelegere, să-i supui dregătoriilor administrative respective¹¹”. „Dregătoriile” puteau fi cele comunale, dar adesea erau implicați și jandarmii¹². De cele mai multe ori însă, neînțelegerile ajungeau în instanță, născând animozități greu de aplanat între preot și enoriașii săi¹³, indiferent care din părți era reclamantul. Instanța dădea de cele mai multe ori dreptate preotului și emitea hotărâri în baza cărora acesta îi putea urmări pe enoriași¹⁴. Nu este greu de imaginat cât de dificilă era situația creată în urma acestor procese.

Practica învoielilor coroda legătura ce se presupunea de suflet dintre preot și enoriași. Împotriva ei s-au pronunțat în mai multe rânduri episcopii de la Râmnic, dar a rămas în uzul bisericesc până la **Legea clerului mirean din 1893**. Cu câțiva ani înaintea ei, se ajunsese ca în învoielile recent alcătuite și inspirate din contractele civile moderne, sătenii să includă o clauză care interzicea preotului să deschidă acțiune judecătorească în cazul neplății unor restanțe din cele contractate în

⁹*Idem*, d.58./ 1883, f. 39.Pr. Gr. Ștefănescu din Prejoiu-Vâlcea nu primește loc de casă în comună. Episcopul Iosif Bobulescu avertizează că îi va da voie să se mute, dar situația se remediază, la 12 iulie 1883. La Oboga, episcopul Enăceanu lasă preotul să plece, la 4 martie 1887, și anexează cătunul la parohia vecină. (d.41./ 1887, f.4.). Situații similare sunt mai ales între anii 1880-1887 (d.4 / 1882, integral). Mulți preoți sunt „*înjurați*” sau reclamă ei înșiși că au fost înșelați la semnarea învoielii, când li s-a arătat un alt pământ decât cel al bisericii.

¹⁰*Idem*, d.84./ 1884, f. 7. Preotului Rebegescu Marin din Rudari-Dolj, i se cere la 17 iunie 1884 să revină în parohie. La 22 mai i se acordase dreptul de mutare, dar între timp datoriile se plățiseră. În general, transferuri se făceau cu greutate. Episcopul prefera să „*amenințe*”, dar rareori muta preoții. În cazul în care o făcea, se căuta „*consensul*”: dorința preotului de a pleca, și a enoriașilor de a avea pe altcineva, (conf. d.8./ 1887, f. 7-30).

¹¹*Idem*, d.136 / 1861, f. 3. Fiind sat de moșneni, nu se dăduse pământ bisericii. Locuitorii ofereau în schimbul datoriei de o baniță de porumb de familie, o zi de muncă, dar preotul a refuzat.

¹²*Idem*, d.8 / 1875.

¹³*Idem*, d.83 / 1884, f. 2.Locuitorii din Valea –Boierească-Mehedinți, reclamă pe Pr.Ion Armășescu că a devenit „*ambițios*” și că merge deseori în satul vecin, Cerneți, cu toate că a fost hirotonit „*cu cheltuiala locuitorilor*”. Raportul protopopului arată că enoriașii nu-și plătesc datoriile și au ajuns cu preotul în instanță, unde amână termenele „*voind să-l șicaneze, ca și până acum*”. Episcopul dă termen de două luni, după care avertizează că aprobă mutarea preotului.

¹⁴Nicolae Dobrescu, *op.cit.*, p.179.

învoială¹⁵. În alte cazuri, reclamațiile nesfârșite ale enoriașilor, sub motive minore, dar care țineau tot de întreținerea preotului, urmăreau anularea învoielilor, prin implicarea autorității episcopului¹⁶.

O altă posibilitate de câștiguri materiale erau recompensele primite în urma serviciilor religioase. Greu de evaluat de către autorități, ca existență și cuantum, aceste recompense existau cu certitudine și, de multe ori, erau invocate ca justificare a neplății salariilor de la comună. Nu puțini vor fi primarii care, avertizați de prefecți să asigure salarizarea slujitorilor bisericești din comunele lor, vor răspunde că bugetele comunale s-au prevăzut astfel de cheltuieli, dar trebuie reținut și că: „*pentru serviciile ce face locuitorilor în parte, preotului i se plătește separat*”¹⁷.

În mod oficial, aceste venituri sunt recunoscute abia în **Regulamentul de conduită al preoților**, publicat în Monitorul Oficial nr. 55 din 1884. Acesta va deveni singurul articol de lege invocat în rezolvarea reclamațiilor sătenilor din diferite parohii, nemulțumiți de pretențiile preoților privitoare la plata serviciilor religioase. În orice caz de acest fel, se arăta că: „*Regulamentul Sf. Sinod poprește categoric preoților tocmeii pentru serviciile religioase, lăsând aceasta la bunăvoința și pozițiunea enoriașilor*”¹⁸. Cutuma însă a rămas, indiferent de litera regulamentelor, mai ales că „*oprirea de la a percepe*” era interpretată ca neobligativitate, nu ca interdicție strictă. Ceea ce se reclama nu era „*primirea*” plății, ci solicitarea ei peste plafonul practicat¹⁹.

Legea clerului din 1893 a asigurat preoților un salariu plătit nu de la comune, ci de la bugetul Statului. Efortul financiar nu a fost deloc mic și, de aceea, discuțiile în Legislativ au evidențiat atât de plata acestor taxe neoficiale ale serviciilor religioase care contribuiau și ele la bugetul personal al preotului, cât faptul că perceperea exagerată a acestora conducea la alterarea relațiilor cu enoriașii.

Pe această temă, la 1885, episcopul Melchisedec al Romanului are următoarea intervenție în Senat: „*Toți recunosc că poziția preotului de mir trebuie să fie îmbunătățită, (...) dar știți domnilor ce trebuie ca să-i faci preotului 500 de lei pe an (...)? Trebuie 10.000.000 de lei, și nu știu dacă se vor găsi în grabă ! (...) Pentru aceasta, noi episcopii, totdeauna zicem preoților: aveți dreptate, soarta voastră trebuie îmbunătățită, dar iată cum stau lucrurile, nu trebuie să vă gândiți numai la voi înșivă, ci la aceia de la care au să se ia milioanele. Fiți oameni de ordine, fiți exemple de legalitate și moralitate, faceți-vă prin conduita voastră preoțească tot mai iubiți și*

¹⁵ *Idem*, d.16 / 1884, f. 7. Sătenii din Mădulari-Vâlcea alcătuiesc la 11 martie 1876 o „*înțelegere*” cu preotul, luând în calcul, ca la un contract modern, orice posibil diferend. „*Înțelegerea*” nu mai era valabilă dacă preotul primea salariu de la Stat, și nu avea voie să slujească la alte biserici decât a lor, nici măcar ocazional ! Se evita tentația părăsirii parohiei, pentru alta mai bună, și vacantă.

¹⁶ *Idem*, d.53 / 1886, f. 6. Protopopul de Dolj cercetează plângerea locuitorilor din Damian-Dolj, care semnalau că preoții „*le sparg pătulele în silă și ne dezbracă sub diverse pretenții*”. Era desigur exagerat. Raportul său către Iosif Bobulescu, la 11 martie 1886, arată că „*motivul ce a împins pe locuitori să reclame în contra preoților, este scopul ce urmăresc, de a face să cadă învoielile cu preoții, și acest scop a ajuns aproape general mai în toate comunele rurale ai căror locuitori caută mijloace spre a desființa învoielile*”.

¹⁷ *Idem*, d.10 / 1869, f. 63. Desigur, indicarea unor surse de venit adiacente ale preoților nu degreva comuna de obligația plății salariilor, dar indică nemulțumirea locuitorilor.

¹⁸ *Idem*, d.112./ 1886, f. 3. Aici, Pr. Andrei Popescu și Alexie Florescu din Osica-Romanați, solicită plată exagerată.

¹⁹ *Idem*, d.134./ 1884, f.7. Pr. Ion Vădăsteanu din Vădăstrița-Romanați este reclamat de primar că cere 4 lei la cununie sau botez, în loc de 1,5 sau 2 lei.

*răsplătirea va veni. Nu faceți fapte care vă degradează și vă desconsideră înaintea oamenilor cu sentimente creștine*²⁰”.

Cele ce Melchisedec al Romanului intuia la 1885, vor face obiectul articolului 41 din Legea de la 1893, care prevedea că: „taxele azi în uz pentru plata personalului se transformă într-o taxă de 4 lei pe an pentru fiecare contribuabil de rit ortodox din comunele rurale, până ce se va adopta o lege de impozit care să înlocuiască aceste dări printr-un impozit general²¹”.

Taxa în cauză a stârnit de la bun început reacțiile violente ale țăranilor din Oltenia. Referindu-se la acest lucru, P.S. Aurelian interpelează în Senat pe C. Gr. Cantacuzino despre: „*agitația produsă în țară la populațiunea rurală, prin nedreapta și vexatoria dispoziție a art.41*”, și amintește că în Craiova, Slatina și alte orașe, țăranii au protestat în masă contra acestei contribuții. Păreră opozantului liberal era că uzul vechi al societății a stabilit remunerarea preoților prin: „*cotizațiuni benevole date de țărani, sub formă de bani, produse sau zile de muncă*”, iar prin legea clerului „*taxa îmbrățișează o altă formă decât atunci când este prin bună înțelegere*”. Reacția țăranilor olteni, în viziunea lui P.S. Aurelian, era dată nu doar de „*o pornire împotriva celor 4 lei, ci de ideea unui bir special pentru popi și că li se ia biserica din mână*”, punându-se între ei și preoți „*zeleșii agenți fiscali, care nu le lasă mângâierea că prin propriile mijloace susțin biserica*²²”. Nu au lipsit nici interpretări de presă ale **Tribunei liberale** conform cărora taxa era doar un „*șiretlic al guvernului, (...) spre mărirea veniturilor statului cu câteva milioane pe spinarea țăranilor, spre a se umple golul ce se mărește din zi în zi în tezaurul Statului*”.

Imediat după aceea, un ordin al ministerului preciza că „*taxa de patru lei*” va fi diminuată, și că vor fi exceptați de la plata ei văduvele și săracii. În schimbul acceptării taxei de către populație, adresa preciza că: „*orice învoială materială a preoților cu sătenii încetează, și aceștia nu mai sunt obligați a ține cu preoții nici un fel de angajament (...), ci aceștia să se mulțumească cu lefii ce le fixează legea*²³”.

Tulburările nu au încetat nici de această dată, pentru că acum erau lezate interesele preoților care nu întâmpinau probleme în colectarea sumelor „*învoielilor*”, și care au trecut la instigarea sătenilor, primarilor și notarilor. Oricum, adrese privind modalitățile de colectare a taxei vor continua să sosească la Prefectura Vâlcea pe toată durata anului 1894, în special în cele ce priveau pe cei scutiți de plata ei²⁴.

Obiceiul plătirii preoților pentru serviciile religioase nu a încetat însă. Cutuma s-a dovedit prea puternică pentru a fi înlăturată printr-un simplu articol de lege. Prin urmare, în toamna anului 1894, **Regulamentul dezvoltător al Legii clerului** prevedea taxele maximale pentru serviciile religioase, arătând că: „*este oprit preoților a cere plată mai mare decât cea prevăzută de regulament*”. „*Taxele epitrahilului*”, cum se mai numeau ele, s-au comunicat de la Episcopie, sub forma unei circulare care mai amintea între altele și că: „*peste aceste taxe, preotul poate să ia mai mult doar dacă enoriașul ar căuta din propria sa voință să dea mai mult, iar pentru cei săraci, serviciile se fac gratuit*²⁵”.

²⁰ *Dezbaterile Senatului (în cont. D.S.), Monitorul Oficial (în cont. M.O.) / 8 dec. 1885, ședința din 3 dec. 1885, p.89.*

²¹ *Idem, M.O nr. 32 / 13 febr. 1894, ședința din 7 febr. 1894, p.435.*

²² *Idem, M.O.nr. 37 / 25 febr. 1894, ședința din 14 febr. 1894, p.538-539, 542.*

²³ *D.J.V.A.N.I C., Fond Prefectura Județului Vâlcea, d.55 / 1894, f. 14, 16, 17.*

²⁴ *Idem, Fond Prefectura, d. 53 / 1895, f. 81.* În alte județe, se percepuse de două ori suma, pentru persoane cu proprietăți în două sate, ceea ce era „*o interpretare greșită a Legii clerului*”. Subprefecții de Vâlcea răspund că nu au făcut așa.

²⁵ *A.E.R.N.S., d.173./ 1894, f.7, și d.55 / 1894, f.149.* Botezul și înmormântarea erau 1 leu fiecare, cununia 1,5 lei, parastasul 0,5 lei. Gratuitatea pentru săraci era prevăzută de art. 37 din

Am arătat mai sus că preoții au dobândit calitatea oficială de salariat în urma **Legii comunale din 1864**, potrivit căreia bugetele comunale aveau obligația includerii salariilor preoților în cheltuielile lor. Preparativele legii au început însă din 1860, când Mitropolitul Nifon cerea episcopului Calinic să dispună alcătuirea unei situații cât mai exacte a preoților și bisericilor cu proprietățile lor: „fiind trebuință a se face o combinare cât mai potrivită în privința lefurilor ce au să se facă preoților, și a întreținerii într-o stare cât mai bună a bisericilor”²⁶.

Sumele la care erau îndreptățiți clericii din cuprinsul Episcopiei Râmnicului erau în jur de 50 de lei pe lună, cântăreții aveau 30 sau 35 de lei, în funcție de gradul lor, iar paracliserii, 20 de lei lunar. Quantumul salariilor se va păstra aproape neschimbat până la sfârșitul secolului, fiind total insuficient majorității slujitorilor bisericesti. Excepție făceau bisericile „Statului”, de pe fostele posesiuni mănăstirești secularizate, care aveau salariile duble față de ceilalți preoți.

În vara anului 1891, cu un an și jumătate înaintea adoptării legii, dintr-un manifest al preoților botoșăneni care ajunge și la Râmnic în formă tipărită, aflăm că bisericile comunale „urbane” acordau 70 de lei salariu primului preot (din care 40 de la stat și 30 de la comună), și 50 de lei celui de-al doilea. În bisericile rurale, preoții luau 50, respectiv 35 de lei, dar memoriul cerea sporirea salariilor la nivelul celor de la bisericile Statului²⁷.

Îmbunătățirea sortii clerului presupusă de lege a adus doar certitudinea primirii unor salarii de către membrii corpului preoțesc, nu și acordarea integrală a sumelor cerute. Pentru parohiile urbane, preoții primeau două treimi din salariu tot de la comună, iar o treime din fondurile bisericii²⁸. În funcție de studii, preoții parohi doctori în teologie sau licențiați urbani primeau 200 de lei, cei cu seminarul complet 100 de lei, iar cei cu cel inferior 60 de lei. Supranumerarii de la orașe aveau 150 de lei ca licențiați, 80 cei cu seminarul superior și 40 cu cel inferior, iar diaconii, 200 cei licențiați și 100 de lei seminaristii. La sate, parohii rurale aveau salariul de 80 sau 50 de lei, după gradul seminarului absolvit, și 25 de lei supranumerarii.

În sarcina comunelor era așadar, din 1864, asigurarea salariilor preoților. Datoria comunelor a fost de prea multe ori ignorată pentru a se putea spune că aceștia aveau cu adevărat venituri salariale sigure. Încă din anii imediat următori, se vor redacta plângeri ale clericilor Episcopiei Râmnicului, care sesizau dezinteresul primăriilor pentru salarizarea lor. Situația era similară și în alte regiuni ale țării, bugetele comunale fiind datoare să acopere mai mult decât puteau în realitate. Așa se ajunge ca în 1874, să se modifice articolul 119 din **Legea comunală**, cel care preciza totalul cheltuielilor unei primării. Noutatea era adusă de precizarea priorităților în cheltuirea banilor publici, care era următoarea: localul primăriei, tipăriturile, cumpărarea Monitorului Oficial, registrele civile, plata primarului, consilierilor, preceptorilor, secretarului, impiegaților, apoi plata gardiștilor, a polițistului, comisarilor, cheltuielilor cu chiria judecătoriilor (unde erau), cheltuieli pentru școală, leafa preoților și a

Regulament. Abuzuri vor continua însă să mai existe, și destui vor fi preoții reclamați de primari că percep taxe „ilegale” pentru împărtașanie, vizite etc.(cf. d.53 / 1895, f. 34).

²⁶ *Idem*, d.50./ 1860, f.2. Adresa este din 22 aug.1860, și protopopii răspund până în noiembrie. Situația trebuia terminată până în mai 1861, la deschiderea noii sesiuni a Legislativului. Legea va fi abia în 1864 !

²⁷ *Idem*, d.68./ 1891, f.2-6. Manifestul arăta că propunerea de salarizare a preoților, așa cum o făcuse Sf. Sinod încă de la 1885, solicita un efort bugetar de 11.544.000 lei, sumă apropiată de cele 10 milioane estimate de Episcopul Melchisedec în 1885, în Senat.

²⁸****B.O.R. și cultele străine din Regatul Român*, Buc. 1904, Tip. Carol Gobl, p.54. Comuna urbană Râmnicu Vâlcea plătea la 1904, 11681 de lei pentru salariile preoților. Fondurile bisericilor alocate aceleiași cheltuieli erau de 5331,48 lei.

personalului bisericesc, îmbunătățiri comunale, pavări etc. Din poziția de pe listă, se deduce câtă importanță se acorda plății personalului clerical, nu doar la nivel de primărie rurală, ci și în dezbaterile Senatului²⁹.

În Oltenia, fenomenul era similar cu cel din alte regiuni ale țării, cei mai mulți preoți aflându-se tot în situația de a fi întreținuți de săteni. La plângerile lor adresate episcopului, uneori în mod colectiv, li se răspundea că mărirea taxelor benevole pentru serviciile religioase este interzisă, „*sub incidența canoanelor*”³⁰. Rămânea doar ca fiecare preot să susțină cauza personală în sesizarea situației sale către episcop, care o trimitea mai departe, prefectului sau Sinodului³¹.

În jurul anului 1880, Episcopia era asaltată de astfel de plângeri. Într-o circulară adresată protopopilor săi, la 19 ianuarie 1881, Iosif Bobulescu îi îndemna să se implice la rezolvarea situației, dar el nu oferea soluții concrete în acest sens. Unii preoți, conform documentului, aveau salariile neplătite de doi sau trei ani, iar alții chiar din 1873-1874 ! O adresă oficială ce fusese trimisă prefecturilor din Oltenia, arata că în această situație se aflau 43 de preoți din Vâlcea, 64 din Romanați și 142 din Gorj. Răspunsul prefecturilor vine după trei ani, între 1883-1884, și sublinia că restanțele de la plata ale salariilor clericilor: „*sunt cazuri izolate, independente de voința autorităților comunale*”. Răspunsul este dezmințit un an mai târziu, în februarie 1885, când Iosif Bobulescu scria ministrului că au rămas 481 de preoți și cântăreți cu salarii restante³²!

Dincolo de relevanța cifrelor, cazurile nu erau nicidecum „*izolate*” așa cum subliniau prefectii. În 11 februarie 1886, mitropolitul primat Calinic Miculescu sesizează Prefectura Vâlcea că, la alcătuirea bugetelor comunale, preoții și protopopii nici nu erau consultați, deși art.53 aliniatul 13 din **Legea comunală**, și art. 12 din **Regulamentul Sf. Sinod** prevedeau aceasta³³.

Un an mai târziu, tot la Prefectura Vâlcea (și desigur și la celelalte), vin adrese ferme de la Ministrul Cultelor și ce al Internelor, prin care se cerea imperativ achitarea restanțelor salariilor preoțești. În lipsa acestora, mulți dintre preoți reclamaseră îndreptățiti că nu-și pot plăti datoriile către Guvern, ceea ce desigur nu convenea autorităților, deoarece situația ar fi putut duce la pierderea unei categorii sociale din sistemul fiscal³⁴.

În preajma adoptării **Legii clerului** din 1893, lucrurile stăteau în mod asemănător. În ciuda implicării autorității guvernamentale, salariile de la primării nu existau sau erau derizorii. În multe comune, deși salariul de la primărie ar fi trebuit să fie de cel puțin 30 de lei, preoții primeau doar 3 sau 5 lei³⁵. Ministrul de Interne, Lascăr Catargi, scria, la 4 aprilie 1891, prefectului de Vâlcea: „*Primim neconținute reclamațiuni din partea servitorilor de la bisericile din comunele rurale și urbane, că autoritățile comunale, cu aprobarea formală a Comitetului permanent, prevăd în bugetele lor sume neînsemnate pentru retribuirea aceluia serviciu(...), și chiar mai reduc din sumele*

²⁹D.S., 1873-1874, ședința din 27 febr.1874. Modificarea articolului 119 se face în aceeași zi, cu voturi 40 la 11.

³⁰A.E.R.N.S., d.30./ 1874-1876, f. 3, 73. Unei astfel de plângeri colective, Atanasie Stoescu răspunde în martie 1874 că „*sesizările se fac individual*”.

³¹B.O.R., anul 1892, nr .1, pag.7-8. În anii 1890-1892, petițiile preoților privitoare la condiția lor materială mizeră invadaseră Senatul, Camera și Sinodul. În ședința de sinod din mai 1892 s-a luat hotărârea înregistrării individuale a memoriilor și petițiilor, apoi a trimiterii tuturor către corpurile legiuitoare .

³²A.E.R.N.S., d.14./ 1881, f.2, 20, 32, 38-39, 448, 461.

³³D.J.V.A.N.I.C., Fond Prefectura, d.23 /1886, f.11.

³⁴Idem, Fond Prefectura, d.3 /1885, f.14.

³⁵B.O.R. anul 1891, pag.79-82. În ședința de Sinod din 30 octombrie 1891, episcopul Partenie Clinceni de la Dunărea de Jos aprecia că cifra de 30 de lei nu a fost atinsă nicăieri. (p.82).

ce fuseseră alocate în anul anterior, astfel că acești funcționari nu-și pot susține nici măcar existența zilnică. În fața unor asemenea reclamațiuni, și având în vedere că după alin. 10 de sub art. 104 din Legea comunelor, leafa preoților, acolo unde bisericile nu au mijloace proprii îndestulătoare, constituie o cheltuială obligatorie pentru comună, vă invit d-le prefect, (...) să stăruii să se prevadă prin bugetele comunale adaosuri de salarii, astfel ca suma totală a retribuțiunii preoților să fie întocmai cea hotărâtă prin regulamentul Sf. Sinod din anul 1873 și deciziunea complementară a Sinodului cu data de 8 decembrie 1875 (...), până când se va vota de corpurile legiuitoare retribuțiunea întregă convenită clerului³⁶”. În proiectul **Legii pentru îmbunătățirea condiției clerului**, întocmit în mai 1891 de o comisie a Sinodului compusă din episcopii Ghenadie Enăceanu, Silvestru al Hușilor și Partenie Clinceni³⁷, se propunea acordarea de salarii astfel: 200 de lei preotului paroh urban, 166 lei diaconului sau preotului urban ajutător, 100 de lei parohului rural și 83 de lei celui rural ajutător. Licența sau doctoratul aduceau un spor de 100 de lei titularului, iar seminarul complet, 50 de lei. Cântărețul urban ar fi primit 100 de lei, iar cel rural, 30 de lei. Cuanțumurile propuse în proiect s-au regăsit în Legea din 1893, dar aceeași lege reorganiza parohiile și introducea o nouă categorie de preot: supranumerarul, căruia i se acorda un salariu de 30 de lei, de către stat.

Legea Cultelor va aduce certitudinea primirii de către clerici a unor salarii, fie ele și subdimensionate față de cele ale altor categorii de salariați. Se luase desigur în considerație că preoții aveau posibilitatea unor venituri complementare, despre care am amintit mai sus. Cel mai consistent dintre ele era producția agricolă de pe terenurile bisericesti. Acolo unde acestea nu existau, salariul preotului rural era sporit cu 25 de procente.

Din 1893, fonduri pentru plata retribuțiilor preoților se vor aloca doar de comunele urbane. Chiar și pentru acestea, guvernul asigură o sumă de cinci sute de mii de lei lunar, distribuiți pe plan național. De aici înainte, orice reclamație privind neplata salariului vreunui preot urban, implica control guvernamental. La 27 aprilie 1904 este consemnat un astfel de caz și la Episcopia Râmnicului: preoții din Ocnele Mari-Vâlcea reclamă neprimirea salariilor din 1903. Trei săptămâni mai târziu, veniturile comunale ale urbei erau puse sub sechestru și o anchetă de la guvern stabilea că reclamația fusese întemeiată. În urma anchetei s-a stabilit că fiecărui preot urma să i se plătească o sumă restantă de 460 de lei!³⁸

Concluzia care se impune, privitoare la salarizarea preoților este că Statul nu a avut niciodată intenția serioasă a remunerării acestei categorii profesionale în acord cu studiile și importanța sa socială. Fără interes a fost și problema asigurării unor pensii pentru clericii ajunși să nu mai poată sluji din cauza bătrâneții sau bolii. Prima inițiativă de acest fel este luată în Senat, la 6 aprilie 1867, de mitropolitul primat Nifon³⁹, iar la scurt timp, în statele de plată ale clericilor, va figura reținerea de 10

³⁶D.J.V.A.N.I.C., Fond Prefectura d.54 /1891, f.11-12. Comitetul permanent răspunde că însuși ministrul a “contrariat cu atitudinea sa, revocând din bugetul județului pe 1891-1892, salariul unui preot de la spital, de la 60 de lei mensual, la 10 lei”.

³⁷B.O.R., anul 1891, nr .1, pag. 373.

³⁸A.E.R.N.S., d.50./ 1903, f. 804, 817.

³⁹D.S. 1866-1867, ședința din 6 aprilie 1867, p.722-723. Mitropolitul arăta că preoții infirmi sau familiile celor decedați „sunt în situația de a cerși pâinea lor și a copiilor lor, întrucât (...) prin legea rurală, preoții de la sate se bucură de pogoanele legiuite numai pe cât timp sunt în viață sau în stare de a servi”. Mitropolitul nu avea soluții, dar făcea apel la „onor senatori, a mijloci ca prin orice mod just(...), preoții de la sate să se bucure și ei de la Stat de vreo răsplată oarecare pentru servicii”.

procente pentru pensie⁴⁰. Beneficiarii ei vor fi puțini, căci cutuma românească era ca preotul să slujească atâta timp cât este apt fizic, nu până la o vârstă anume, ceea ce, în mod evident era și în avantajul bugetului de stat.

Avându-se în vedere și media de viață a epocii este ușor de imaginat că acordarea pensiilor pentru vârstă era foarte rară, iar fonduri pentru invalizi vor începe să fie colectate abia după 1893. Anterior acestei date, pentru preoții infirmi se vor acorda ajutoare bănești din „*cutia milelor*”, fără implicarea statului⁴¹, clerul fiind lăsat „să se descurce” în virtutea obiceiului pământului, cu cele ce dăruiau enoriașii pentru întreținerea sa.

Economii la bugetul de stat se făceau și prin micșorarea numărului de salariați bisericești. Am amintit că cererile de pensionare ale părinților pentru ca fii lor să devină preoți erau respinse sistematic: se evita plata unei pensii, în afară de salariu. Principiul era valabil și la vacantarea unei parohii, până la 1893: se prefera trimiterea unui suplinitor din satele vecine, care deja avea salariu⁴², decât numirea unui nou absolvent. În cazul în care nici unul nu accepta suplinirea, din considerente „*topografice*”, era luată în calcul chiar și aducerea unui călugăr, salariat deja, de la o mănăstire din vecinătate⁴³.

Intenția economiilor la buget era cea care dicta și unirea parohiilor într-una singură, cu un singur preot, încă înainte de 1893. În fapt, nu numărul preoților și gradele lor, ci problema ridicată de plata lor, a dus la organizarea bisericească de după această dată. O dovadă o avem din faptul că, din 1894, hirotonia din diacon în preot (pentru aceeași categorie urban-rural) nu se mai putea face prin obținerea avizului ministerial, ci ea rămânea la latitudinea episcopului⁴⁴.

Din prezentarea surselor de venit ale preoțimii române din Episcopia Râmnicului, s-ar putea crede că ele ar fi putut asigura acestora un trai mai mult decât decent și că activitățile presupuse de preoție le ocupau destul de mult timp. Adevărul este că, deși sursele păreau multiple, câștigurile erau mici și nesigure. Ca atare, mulți dintre ei luau inițiativa unor afaceri personale, de cel mai multe ori incompatibile cu misiunea lor.

Unii dintre ei au devenit arendași ai unor terenuri private, afectând uneori direct și grav interesele economice ale enoriașilor⁴⁵, iar alții luau în arendă venituri

⁴⁰D.J.V.A.N.I.C, Fond Primăria orașului Rm. Vâlcea, d.9 / 1900, f.57. La 2 oct. 1900, Ministerul de Finanțe cerea Primăriei Rm.Vâlcea o situație cu salariile preoților din oraș. Se dorea a ști dacă s-au făcut reținerile pentru pensii, înainte de 1 aprilie 1894, data intrării în vigoare a Legii clerului. Este clar că în colectarea fondului fuseseră întreruperi.

⁴¹A.E.R.N.S., d.72./ 1893, f. 2. La 7 aprilie 1893, ministerul anunța înființarea „*Fondului preoților invalizi*”, și cerea de la Episcopie o situație completă cu aceștia. Se identificau 49 de cazuri (12 din Dolj, 16 din Vâlcea, 11 din Romanați, 7 din Gorj și 5 din Mehedinți. Erau „*bătrâni*”, „*slăbiți*” sau „*nu vedeau*”. Dintre ei, doar 7 erau cu adevărat invalizi, „*paralizați*” sau „*infirmi*”. Un an mai târziu, pe lângă situația actualizată, se cerea și situația preoteselor văduve .S-au identificat 80, în toată Oltenia. Nu sunt știri dacă ajutoarele au fost distribuite sau nu. (cf., d.79./1894, f.10-21).

⁴²*Idem*, d.89./ 1885, f. 6. Suplinirea era dispusă de episcop, care nota: „*fără a-și neglija datoriiile către enoriașii bisericii pe seama căreia este hirotonit*”.

⁴³*Idem*, d.8./ 1885, f. 7-30.

⁴⁴*Idem*, d.149./ 1894, f. 51. Bisericește, actul e foarte important. Statul privea lucrul altfel: atâta vreme cât salariul este același, chestiunile bisericești nu sunt relevante!

⁴⁵*Idem*, d.28 / 1895, f. 10. Pr.Gh. Popescu din Sisești-Mehedinți, arendează 700 de pogoane de la „*d-na Ana Zavaroff*”, în *detrimentul sâtenilor*, „*2000 de suflete, pe care voiește a-i lăsa muritori de foame, proletarii nenorociți (...), și care-l blesteamă cu lacrimi în ochi*”. Preotul este suspendat trei luni din serviciu la parohie, dar cedează arendașia cumnatului său, și revine la biserică, în 4 martie 1895. Pr. Vasile Ciuturoiu fondează asociația „*Mântuirea prin noi înșine*”, împreună cu primarul, învățătorul, notarul, și licitează personal la București arendarea unei

comunale cu acceptul tacit al autorităților locale, conștiente că salarizarea de la primărie oricum nu se acorda⁴⁶. Reclamarea acestora la Episcopie declanșa o anchetă în urma căreia preotul de obicei renunța la afacere sau o încredința altcuiva din familie, după care își relua activitatea la biserică.

Alte activități erau însă mult mai incriminatorii, cu atât mai mult cu cât solicitau deplasarea frecventă din parohie și lipsirea enoriașilor de asistența religioasă. Așa stăteau lucrurile cu cei care tranzacționau cereale, dar la fel de gravă era și ținerea unei cârciumi, debit de tutun ori măcelării în sat⁴⁷, sau ocuparea cu cămătăria⁴⁸. Episcopul evita pedepsirea severă a celor împlicinați, așteptând îndreptarea lor, fiind conștient de dificultățile materiale ale celor mai mulți dintre ei. Totuși, în corespondența cu protopopii, el preciza însă că **Regulamentul pentru buna conduită a clericului**, votat în Sinod la 11 noiembrie 1883 și aprobat de Rege prin decretul 1797 din 9 iunie 1884, interzicea astfel de activități, iar canonul 9 al Sinodului al VI-lea ecumenic prevedea sancțiuni radicale pentru astfel de clerici⁴⁹.

Alți preoți, pentru suplimentarea veniturilor, preferau luarea unor slujbe administrative care, de asemenea, predispuneau la tensionarea relațiilor cu unii săteni. Aceasta era situația preoților–notari, deoarece, în astfel de cazuri, erau acuzați că: „*sub masca ipocriziei, profitând de nobila misiune ce au ca păstor sufletesc, înșeală opiniunea publică, bagă răzvrătire între conlocuitori, în loc să fie un mijlocitor de pace*⁵⁰”. La fel erau văzuți și preoții–perceptori, care „*nedreptățesc la taxe pe unii, iar pe cei apropiați lui îi favorizează, și scrie după voia sa interesantă, sau în conflict cu rivalii*⁵¹”. Nu lipseau nici preoții–secretari la primărie, sau chiar cei care deveneau pădurari pe domenii private⁵².

Multe din reclamațiile de acest gen s-au dovedit nefondate în sens legal⁵³. Am precizat că „*afacerile*” puteau fi ușor preluate de un membru al familiei preotului, și atunci culpa canonică înceta să mai existe. La fel se putea întâmpla și cu celelalte situații și, de aceea, aproape că nu au existat preoți care să fi fost serios pedepsiți pentru activități incompatibile cu misiunea lor. Atunci când existau, „*corecțiile*” episcopale erau blânde și veneau după sesizări repetate sau recidive ale clericului.

moșii. Este reclamat, dar achitat de Atanasie Mironescu, întrucât era doar asociat al societății. (cf. d.100./ 1881, f. 11.)

⁴⁶ *Idem*, d.81./ 1885 f. 1-7, și d.42 / 1891, d.38 /1891. Se arenda „gloaba” și „acsiz”-ul.

⁴⁷ *Idem*, d. 21/ 1883, f. 4. Pr Ioan Nicolaescu din Ușurei-Vâlcea avea cârciumă în casa lui, și măcelărie în gospodărie, dar răspunde că nu o administra el. Era ajutat de o fată din casă, „*posatnică, cu care a făcut și copii*”.

⁴⁸ *Idem*, d. 66/ 1875, f. 2, unde prefectul de Dolj reclamă pe Pr. Ion și Florea Ciocâlțeu din Goliciunea, De asemenea, protopopul de Dolj reclama pe Pr. Anghel Predescu din Adunați că împrumută „*cu dobânzi grele, atrăgând ura celor împrumutați*”. (cf. d. 37 / 1895 f.6)

⁴⁹ *Idem*, d. 86/ 1884, f.6.

⁵⁰ *Idem*, d. 90/ 1886, f. 6.Era pr.C-tin Mischie din Șoimănești-Gorj, reclamat că „*s-a insinuat pe lângă primarul acelei comune, de i-a dat sarcina de notar*”. Episcopul îl ceartă, apoi îl suspendă, iar după încetarea activității, îl iartă.

⁵¹ *Idem*, d. 51/ 1883, f. 4-5. Cercetarea nu dovedește calitatea oficială a preotului reclamat, Barbu Șerban din Turbați (Novaci)-Gorj, dar sătenii spuneau că „*cerem mai bine moarte decât să fim așa de jigniți*”.

⁵² *Idem*, d. 36/ 1887, f. 4. Pr. Ioan Predescu din Baia-Mehedinți este reclamat ca „*pădurar al prințului Bibescu*” și neglijent cu slujba preotească .

⁵³ A.E.R.N.S., d. 76 / 1911, f. 46.La 31 mai 1912, Consistoriul Național Bisericesc propune ca anchetarea preoților reclamați să se facă de către autoritățile statale și bisericești la casa parohială sau în tinda bisericii, nu la primărie. Se menționa că multe reclamații „*sunt răutăcioase și neîntemeiate, și aduc o foarte mare jignire demnității morale a preotului*”.

Așa stând lucrurile, se explică de ce unii clerici acumulasera averi considerabile din afaceri, comerț sau slujbe administrative, în total contrast cu marea majoritate a preoților olteni. Spre exemplu, în 1896, protopopul Melete Răuț sesizează lui Ghenadie Enăceanu că supranumerarul Dumitru Simionescu de la Horezu, putea fi văzut uneori „în cel mai ciobănesc costum, cu cărduri de berbeci”, în târgurile din județ. Tot protopopul sesiza că, astfel, preotul în cauză reușise să-și cumpere anual proprietăți de multe zeci de mii de lei⁵⁴!

La rândul lor, au existat chiar și protopopi semnalati de unele publicații ca „negustori și cămătari”⁵⁵, dar fără a fi aduse și dovezi pe această temă.

Pornind de la aceste considerente, cel mai bun indicator asupra condiției materiale precare a unei categorii sociale ar trebui să fie continuarea sau nu a activității de către membrii ei. Preoții însă au reprezentat o categorie aparte, marcată de cerințele și preceptele instituției pe care o deserveau. Din această cauză, continuarea activității preoțești de cei ce reclamau ineficiența ei materială, nu poate fi înțeleasă ca o exagerare, ci mai degrabă ca o datorie de împlinit în condiții vitrege. În orice conjunctură, discuțiile despre clerul român în epoca modernă se opreau la starea materială. Aproape toate discuțiile din Senat și Cameră, atât înainte cât și după 1893, reliefauseră necesitatea urgentă a îmbunătățirii situației clericului.

Cazuri de ieșire benevolă din cler erau însă extrem de rare, și justificate exclusiv de cele enunțate mai sus. Cei ce renunțau la preoție aveau alternativa profesoratului⁵⁶, așa cum s-a întâmplat cu Pr. C. Atanasescu, care la 22 octombrie 1884 cerea să fie exclus din cler: „*nemaiputând a suporta profesiunea și costumul de preot*”⁵⁷. Asemănător era și cazul lui Pascu Ionescu, diacon și institutor la Ocnele Mari, care renunța, la 9 septembrie 1883, la „*epitetul de diacon*” și își tunde pletele și barba. În ambele cazuri, va trece însă destulă vreme de la cererea lor până la ridicarea cărții de preoție și episcopul va ordona cercetarea amănunțită a împrejurărilor înainte de aprobare. Motivele fiind financiare, ambii vor primi pedeapsa lipsirii de împărțășanie până la moarte, dovadă că, dincolo de inconvenientele materiale, preoția era văzută ca o datorie asumată prin jurământ, la hirotonie. De altfel, luări de poziție colective ale clericilor Episcopiei Râmnicului pentru îmbunătățirea situației lor materiale au fost rare, iar la singura întrunire națională cu acest scop, Râmnicul a fost slab reprezentat⁵⁸. Această aparentă lipsă de coeziune în

⁵⁴ *Idem*, d. 150/ 1896, f. 1. Luase proprietate de 50.000 de lei la Genuneni, deci „*nu se poate plânge de lipsa mijloacelor materiale, fiind un bogătaş printre toți preoții din județ*”. Va fi pedepsit de episcop, prin reținerea unei jumătăți din salariul lunar (aprox.25 de lei) și printr-o scurtă suspendare din serviciul preoțesc.

⁵⁵ *Trompeta Carpaților*, nr. 981 din 2 aprilie 1872. Era vorba de protopopul de la Râmnic, Haralambie Papiu, care la înlocuirea din funcție de către Melete Răuț, a fost găsit cu un deficit financiar enorm. I s-a acordat un termen pentru acoperirea sumei și a scăpat de urmărirea penală.

⁵⁶ *D.S., M.O.*201 / 11 dec. 1911, ședința din 8 dec 1911. Episcopul Nifon Niculescu al Dunării de Jos arată că, dintre absolvenții seminarului superior și ai facultății, aproape nici unul nu mai vrea preoția, „*ci se dedică bucuroși altor ocupațiuni*”. Salariul unui profesor de religie era de 180-200 de lei, la gimnaziu chiar mai mult. Propunea un spor de 25 % pentru salariile de 45-60 de lei lunar ale preoților.

⁵⁷ *A.E.R.N.S.*, d. 122/ 1884, f. 3-6, și d. 122 / 1883, f.2-3. Atanasescu plecase la Seminarul superior de la București, și găsisse o slujbă de profesor acolo sau la Sulina, lăsând parohia în părăsire.

⁵⁸ *Idem*, d. 75 / 1885, f. 27. O mișcare a preoților de mir îndreptată împotriva dezinteresului puterii pentru starea clericului s-a conturat în cursul anului 1885. Mișcarea organizează un congres la Focșani, în zilele de 2,3 și 4 iulie, în care se critică Guvernul, Sinodul, Regele și care a avut un public civil numeros și de calitate. Congresul a îngrijorat mult autoritățile, iar

abordarea unei probleme care îi privea pe mulți dintre ei, ceea ce asigură traiului, poate fi interpretată și din perspectiva amintită mai sus.

Am surprins în paginile de mai sus, cu realism și în baza documentelor de arhivă, o imagine pe care o sperăm relevantă a condiției materiale a clerului oltean din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea și primele două ale celui de-al XX-lea. Cele mai multe documente vin în sprijinul ideii că preoțimea română a fost, material vorbind, neglijată de către administrația statală. În același timp, destule informații atestă însă faptul că, lăsați să se întrețină cu veniturile din activitățile sacerdotale sau cu cele din mici afaceri personale, nu puțini dintre preoți s-au ridicat cu mult peste media veniturilor altor funcționari ai Statului. Intenția noastră nu a fost de a demonstra bunăstarea sau sărăcia clerului ori de a clasifica poziția sa materială în societatea sfârșitului de veac XIX, ci de a surprinde felul în care, lucrând cu cele spirituale, preoțimea acelei vremi a reușit să-și îndeplinească necesitățile de ordin material, într-o societate în a cărei dezvoltare capitalul avea o pondere din ce în ce mai mare.

Summary

I revealed in the pages above, with realism and based on the archival documents, an image that we hope relevant of the material condition of the clergy of Oltenia from the last decades of the nineteenth century and the first two of the twentieth century. Most documents support the idea that the Romanian clergy was neglected by the state government. At the same time, there is enough information proving that, let to earn their living from the income of the priestly activities or of small personal business, not a few of the priests stood far above the average income of other state officials. Our intention was not to demonstrate the wealth or poverty of the clergy or to classify its material position in the society of the end of the nineteenth century, but to reveal how, working with the spiritual, the priesthood of that time was able to fulfill the material needs, in a society where the capital had an increasingly higher importance for its development.

participanții clerici au fost notați și identificați de protopopul de Focșani. Singurul preot participant din Episcopia Râmnicului a fost Constantin Bușa, din Gorj, muștrat ulterior de episcop.